

Милка В. Николић¹
 Универзитет у Крагујевцу
 Филолошко-уметнички факултет
 Катедра за српски језик

НОВА СТИЛИСТИЧКА ИСТРАЖИВАЊА РЕДА РЕЧИ У САВРЕМЕНОМ СРПСКОМ ЈЕЗИКУ

(Нина Милановић, *Огледи из синтаксостилистике*,
 Источно Ново Сарајево: ЈП „Завод за уџбенике и
 наставна средства”, 2017, 282 стр.)

Савремена стилистичка истраживања уметничких текстова спроводе се применом теоријских полазишта *интегралне стилистике*, што подразумева: (1) анализу структуре стилема као формално и/или семантички онеобичених језичких јединица; (2) анализу естетског ефекта стилематичних и нестилематичних јединица. С друге стране, ако се са стилистичког аспекта испитује одређена граматичка категорија, потребно је: (1) да се истраживање спроведе на корпусу састављеном од текстова из различитих функционалних стилова; (2) да се у анализу укључе критеријуми функционалне стилистике.

Наведене постулате применила је Нина Милановић у књизи *Огледи из синтаксостилистике*, објављеној 2017. године у издању Завода за уџбенике из Источног Сарајева. Огледи Нине Милановић доприносе сагледавању структурних одлика и изражајних могућности савременог српског језика. Један део радова бави се стилематичношћу и стилореношћу реда речи на функционалностилски разноврсном корпусу. Други део радова посвећен је стилистичким доминантама у романима српских писаца млађе генерације.

Публикација *Огледи из синтаксостилистике* садржи десет радова распоређених у три поглавља. Наводимо све делове ове књиге:

- (а) Уводна ријеч (стр. 9–11), тј. део у коме се укратко предочава теоријско-методолошки концепт којим су обједињена сва истраживања.
- (б) Радови у поглављу „Огледи из стилистике реда ријечи”: (1) Типови стилистичке инверзије конгруентних атрибута (стр. 15–33); (2) Типови инверзије реченичних конституената оформљених употребом црте као претфокусне паузе (стр. 35–51); (3) Синтаксостилеме реда ријечи настале употребом везничко-интензификаторских конструкција (стр. 53–67); (4) Кумулацијске структуре и стилистика реда ријечи (стр. 69–103).

¹ milkanik75@gmail.com

- (в) Радови у поглављу „Синтаксостилеме реда ријечи у функционалним стилевима”: (1) Нормативно-граматички и стилистички ред ријечи у језику штампе (стр. 107–151); (2) Синтаксостилеме реда ријечи у текстовима савременика о Младобосанцима (стр. 153–183); (3) Синтаксостилеме реда ријечи у роману *Ситничарница код срећне руке* Горана Петровића (стр. 185–216).
- (г) Радови у поглављу „Стилистички огледи из семантосинтаксе”: (1) Језичко-стилске карактеристике наративног поступка у роману *Сусрети под необичним околностима* Владана Матијевића (стр. 219–244); (2) Језичко-стилска обиљежја романа *Краљ комараца* Владимира Кракова (стр. 245–264); (3) Семантика лексеме *Гуџл* у роману *Једро наде* Николе Маловића (стр. 265–279).
- (д) Библиографска забиљешка (стр. 280–281), која садржи податке о претходно објављеним радовима.
- (ђ) О аутору (стр. 282).

Представићемо укратко резултате стилистичких истраживања Нине Милановић у књизи *Огледи из синтаксостилистике*.

Поглавље „Огледи из стилистике реда ријечи” садржи три огледа о типовима синтаксостилема формираних поступцима инверзије, осамостаљивања и интензификације.

Стилеми оформљени инверзијом конгруентних атрибута, како је показала анализа, обухватају шест типова: (1) постпоновање једног конгруентног атрибута (песма *свадбарска*); (2) постпоновање два или више конгруентних атрибута (смрт, *шиха*, *развијрана*, *безмерна*); (3) постпоновање једног конгруентног атрибута или више њих, док препозиција припада једном конгруентном атрибуту или већем броју њих (*пљвава јесења зора*, *влажна* и *мргодна*); (4) постпоновање конгруентног атрибута у синтагми која садржи и неконгруентни атрибут (привезак *за ланчић*, *јефшин*); (5) уметање предиката између именице и конгруентног атрибута (*Озбиљност влада велика*); (6) парцелација једног конгруентног атрибута или више њих (*Живот је сан*. *Грозничав а лијеј*).

Постоји пет типова синтаксостилема реда речи насталих употребом црте као претфокусне паузе, а формирају се следећим поступцима: (1) осамостаљивање субјекта (*Целу средину заузимала је – џанорама*); (2) осамостаљивање глаголског предиката (*На страх од смрти једино можеш – огулаши*), као и осамостаљивање предикатива у неглаголском предикату (*Свака одлука је – права*); (3) осамостаљивање објекта (*Заборавићемо на механичке мисли и ухватити – садашњи шренушак*); (4) осамостаљивање адвербијалне одредбе (*Често користимо рогобатне изразе, а њихову употребу правдамо – модом*); (5) осамостаљивање атрибута (*Фирма је била у власништву – његове ћерке*).

Синтаксостилеми реда речи настали употребом везничко-интензификаторских конструкција обухватају пет типова, који се базирају на следећим поступцима: (1) интензификација глаголског предиката (*Бог*

суди, али и *прашћиа*), као и интензификација предикатива у неглаголском предикату (Искуснији сам, *иа* и *паметнији*, од Богдана); (2) интензификација субјекта (Код ухапшених је нађена извесна сума новца, *као* и *документии*); (3) интензификација објекта (*У* бога се уздају, *али* и *сабље* оштре); (4) интензификација адвербијалне одредбе (О свакоме уме да говори, и *шо* *лејо*); (5) интензификација атрибута (Годило ми је друштво угледних грађана, *иа* и *самог* *кнежевског* *пара*).

Последњи рад у првом поглављу бави се односом кумулације и стилстички маркираног реда речи. Издваја се шест типова кумулације: (1) кумулација настала изостављањем комуникативно редувантних делова већег броја дубинских реченица и мултипликацијом семантички разнородних елемената (Највеће острво северне Африке је близу источне обале Туниса и границе са Либијом, *са хиљадама* *палминих* *стабала*, *непрегледним* *маслињацима*, *ружичастим* *фламингосима*, *занимљивом* *историјом* и *савременим* *хоћелима*); (2) кумулација са катафорским супституентом (Када је мајка умрла, *све* се *шо*, и *Дунав* и *стихови* и *сиан*, претворило у речи без суштине); (3) кумулација са анафорским супституентом (*Љубав*, *пријатељство*, *сажаљење* – *све* *шо* доноси гомиле лажи); (4) кумулација са аутосемантичним и значењски најопштијим првим чланом (*У* мају месецу, *око* *шест* *сати* *после* *пдне*, *још* *за* *дана*, јављају се славуји); (5) кумулација настала додавањем, код које су чланови низа једнаки по значењу, а различити по смислу (Слушао сам како *јаучу* његове жиле, како *цвили* његова кора, како *илачу* његове гране, како његово лишће сузе *лије*); (6) кумулација настала синтаксичком апозицијом (*Do* *malocas* *je* *to* *bio* *Illustrissimus*, *bivši* *sekretar* *Zemaljske* *vlade*, *rodoljub*, *narodni* *poslanik*, *orator*, *Srbin* *iz* *preka*).

Поглавље „Синтаксостилеме реда ријечи у функционалним стилевима” обухвата три огледа о синтаксостилемима реда речи у публицистичком, научном и књижевноуметничком стилу.

У публицистичком стилу заступљене су конструкције са нормативно-граматичким редом речи, који одговара моделу С+П+О. Адвербијалне одредбе се налазе испред предиката, иза њега, као и у финалној позицији. Структуре са стилстички и информативно наглашеним редом речи настају променом места следећих конституената: (1) субјекат (*Живеће овај народ*); (2) објекат (*Турску* је захватио талас протеста); (3) предикат (*Има* радно искуство којим доказује да уме да води велике системе); (4) атрибут (*Студенти* Универзитета у Београду, *буџетски* и *самофинансирајући*, биће ослобођени многих такси); (5) адвербијална одредба (*Мед* који се преко тендера нашао у ресторану Скупштине Србије, *али* и *другим* *објектима*, није исправан).

Други рад у овом поглављу бави се синтаксостилемима реда речи у текстовима савременика о Младобосанцима (четрнаест текстова у монографији *Сјоменице Младе Босне 1914–2014*, коју је приредио Војислав Максимовић). Текстови припадају различитим функционалним стилевима – научном, публицистичком и књижевноуметничком стилу.

Синтаксостилеми реда речи формирани су следећим поступцима: (1) пермутација (Опоравак *физички* доносио је равнотежу духа; Ни са ким реч *проговорити* не можеш; У Олову тешко су нас сачували *жандарми*; Сваки *неспоразум* изводио је он на чистац); (2) осамостаљивање (Стисли смо руке, погледали се и – *разумели*); (3) палилошко интензивирање (епифора, анафора, мезофора, анадиплоза, полиптотон).

Синтаксостилеми реда речи у роману *Сићиничарница код срећне руке* Горана Петровића, како показује анализа, настају два поступцима: (1) осамостаљивање највишег степена, тј. парцелација различитих конституената (атрибут, адвербијална одредба, објекат, предикатив, клауза); (2) палилошко интензивирање остварено епизеуксичким и епаналептичким понављањем (Тамо куд намеравам је *сунчано*, *веома сунчано*; *Читтао сам и читтао*, чекајући да се и она појави). У настанку стилски ефектних структура „најчешће учествује више језичко-стилских поступака који сарађујући творе изузетно експресивне примјере синтаксостилема” (стр. 216).

Последње поглавље доноси резултате лингвостилистичких испитивања три савремена српска романа.

У разматрању језичко-стилских одлика романа *Сусрети под необичним околностима* Владана Матијевића издвајају се три кључна питања: (1) наративни поступци, који обухватају приповедање свезнајућег приповедача у трећем лицу и приповедачево заузимање тачке гледишта лика о коме приповеда; (2) типови синтаксостилемских структура туђег говора; (3) начини именовања јунака. „Доминантно обиљежје Матијевићевог наративног поступка утемељеног на унутрашњој тачки гледишта хетеродијегетичког наратора акторијалног типа [...] јесте уметање говора лика у нараторову приповијест. Именовање и преименовање ликова [...] остварује се на два плана – у саставу приповедачевог казивања и у склопу говора учесника радње” (стр. 236).

Како показује испитивање језичко-стилских одлика романа *Краљ комараца* Владимира Кракова, приповедање почива на нараторошким принципима унутрашње фокализације, па је приповест проживљена, а језик дела афектиран (стр. 246). У стилистичке доминанте спадају следеће стилске фигуре: поређење, копулативна метафора, апозитивна метафора, хипотипоза, перифраза, алегорија, зеугма. Сливовитим и живописним изразом писац дочарава отуђеност света у коме се нашао као емигрант (стр. 263).

Посебно је интересантан рад о семантици лексеме *Гугл* и нараторошкој позицији Гугла у роману *Јегро наде* Николе Маловића. „Са аспекта лингвостилистике, овом се лексемом остварује кохезија текста, њена функција је стилистичко-репризна, скоро палилошка” (стр. 267). У нараторошком смислу, Гуглу припада улога посматрача, али не и улога приповедача. Гугл заузима спољашњу тачку гледишта, из које види и зна више од ликова. Конотативна значења условљена су језичким структурама у којима се ова лексема остварује. У Маловићевом роману, како се

закључује, Гугл је испод Бога, а изнад људи – „свезнајући посматрач и потказивач, лишен мисли и осећања” или „самопрозвани господар Гугл поднебесја” (стр. 278).

Да закључимо. – Одступање од уобичајеног реда речи спада у најпознатије језичко-стилске поступке. Да би овај стилем био што прецизније описан и објашњен, неопходно је на корпусу различитих функционалних стилова испитати како се остварује ред речи. Књига *Огледи из синтаксостилстике* Нине Милановић доноси резултате таквих истраживања, пружајући вредан допринос нормативно-граматичком и стилстичком осветљавању синтаксичке категорије реда речи. Стилеме су осветљени на формалном и комуникативном плану, као и у погледу нивоа стилогености.

Испитивања језичко-стилских одлика најновије српске прозе осветљавају стваралачки однос данашњих писаца према језику. Посебно је вредно што ови огледи обједињују лингвостилистику са литерарном стилистиком, уз ослањање на принципе савремене наратолошке теорије.